

СПРЯМОВАНІСТЬ НА МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ ЯК ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

І. І. Ткачук,

Україна, м. Київ, Інститут проблем виховання НАПН України

Розвиток ринкових форм господарювання, масове впровадження у виробництво наукомістких технологій призводить до поступового витіснення збережених від старих часів ієрархічних систем управління професійною діяльністю людей. Їх замінюють більш демократичні, засновані на свободі особистості, яка не можлива без переходу від зовнішнього контролю професійної діяльності до внутрішньої детермінації. Нові умови вимагають і нових досліджень у галузі професійного самовизначення особистості й формування її спрямованості на професійні досягнення, професійний успіх.

До проблеми успішної людини, досягнення нею особистісних і суспільно значущих результатів вже не одне десятиріччя звертаються філософи, соціологи, психологи і педагоги, і це закономірно, адже вчені намагаються віднайти якісні характеристики досягнень людиною високих соціально-професійних стандартів. Узагальнюючи погляди вітчизняних і зарубіжних вчених на природу і феноменологію успіху, М. Батурін наголошує, “якщо результат діяльності має особливе значення для людини і (або) суспільства, в процесі відображення й оцінки результату виникають складні когнітивно-афективні оцінно-самооцінні комплекси, у структуру яких входять як когнітивні (система оцінок результату стосовно еталона, до мети, до соціального стандарту якості, до домагань і т.і.), так і афективні компоненти (система емоційних переживань, що виникають при відображенні результату й оцінок цього результату), які презентуються свідомості суб’єкта у вигляді цілісних “гештальтів”: успіху й невдачі”. [1, с.16].

Стосовно когнітивної складової успіху, важливо зазначити, що результат діяльності може бути людиною оцінений виходячи з системи різних за змістом і природою критеріїв. Це можуть бути зовнішні або внутрішні критерії. Зовнішні – це, з одного боку, поставлені іншим суб’єктом мета чи еталон, з іншого, вироблений соціальною групою певний соціальний стандарт. Внутрішні – особисто значуща мета, як ідеальне уявлення майбутнього продукту діяльності, і як намічений особистістю рівень досягнення. Саме

внутрішні критерії виступають детермінантами пристрасного бажання особистості досягти або навіть виходити за рамки існуючих соціальних приписів, стандартів. Істотно, що саме вони зумовлюють прогресивний розвиток особистості.

Але центральною, із психологічного погляду, на нашу думку, є афективна складова даного феномену – відчуття успіху, переживання людиною стану радості, задоволення. Діапазон емоційного переживання успіху дуже широкий, від ледь помітного переживання задоволення до потужного, нестримного прояву радості, гордості, тріумфу.

Дослідження феномена професійного успіху отримали потужний розвиток у роботах сучасних зарубіжних вчених. Більшість дослідників розглядають цей феномен як комплексний, що складається з двох взаємозалежних видів професійного успіху: об'єктивний та суб'єктивний. Об'єктивним успіхом називають позитивний результат у кар'єрі. Як правило, він вимірюється такими характеристиками як розмір заробітної плати, кількість просувань по службі і рівень займаної посади в ієрархії організації. Суб'єктивний успіх – сукупність суджень людини про її професійні досягнення і результати; він вимірюється параметрами задоволеності роботою і кар'єрою [5, с. 147].

Відчизняні дослідники шкільної профорієнтації поняття майбутньої професійний успіх пов'язують, насамперед, із ефективним професійним самовизначенням (Є. Климов, В.Сидоренко, В.Синявський, С. Чистякова і ін.), яке розглядається у контексті значно ширшого поняття, професійний розвиток, і передбачає вироблення в особистості ставлення до себе, як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, яке забезпечить успішність всього життя у рамках певної професійної діяльності.

Філософські та загальпсихологічні ідеї розвитку особистості, її суб'єктності і активності в цьому процесі розкриті в роботах К. Абульханової-Славської, в яких підкреслюється активна, суб'єктна позиція як важливий фактор досягнення особистістю своїх життєвих і професійних цілей. До позиції К. Абульханової-Славської близька концепція професійного розвитку Л. Мітіної. Згідно даної концепції, самовизначення розглядається як одна з трьох основних стадій самопроекування професійного розвитку особистості таких як: самовизначення, самовираження і самореалізація. Професійний розвиток розуміється автором як зростання, становлення, інтеграція і реалізація у професійній праці професійно значущих особистісних якостей та здібностей, професійних знань і умінь, але головне, як активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього

світу, що призводить до принципово нового його устрою і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії.

Викладені теоретичні положення дозволили дослідниці зробити висновок про доцільність переходу технологій професійного самовизначення і професійної освіти від навчання, спрямованого переважно на знання – вміння – навички в їх класичному розумінні, до розвитку особистісних характеристик майбутнього професіонала, які у все більшій мірі виступають в ролі безпосередніх показників професійної зрілості людини, її професійного розвитку. Запропонована нею технологія, яка спрямована на розвиток характеристик конкурентоспроможної особистості припускає перетворення мотиваційної, інтелектуальної, афективної й поведінкової структур особистості, у результаті чого зовнішня детермінація життєдіяльності змінюється на внутрішню [4].

Професійне самовизначення, за А Марковою, це визначення людиною себе щодо вироблених у суспільстві (і прийнятих даною людиною) критеріїв професіоналізму. Одна людина вважає критерієм професіоналізму просто приналежність до професії або одержання фахової освіти, відповідно й себе оцінює з цих позицій. Інша обирає критерієм професіоналізму індивідуальний творчий внесок у свою професію, збагачення своєї особистості засобами професії, відповідно по іншому з цієї високої “планки” себе самовизначає й далі самореалізує. Динаміка професійного самовизначення складається із зміни ставлення до себе й зміни критеріїв цього ставлення.

Запропонований О. Мельником принцип активного професійного орієнтування учнів розширює розуміння сутності професійного самовизначення особистості, він розкриває значущість і незавершеність його прикінцевого процесу – самовдосконалення, акцентуючи увагу на його нескінченності і домінуванні. В основі сутності принципу активного професійного орієнтування особистості лежить перехід від зовнішнього контролю й об’єктивно заданих норм, правил і приписів до особистісної та професійної самовимогливості [3, с. 301].

Отже, саме як активний суб’єкт професійного орієнтування особистість здатна здійснювати свідомі дії і вчинки, робити самостійний вибір, планувати свою діяльність (ставити цілі, визначати напрями, способи і засоби їх досягнення) і рухатися до визначеної мети. Характерними й у значній мірі обов’язковими якостями суб’єкта такої самодіяльності, на думку О. Мельника, мають бути самовимогливість, ініціативність,

наполегливість, стійкість, відповідальність, домінування інтернальності над екстернальністю і самодостатність. Саме завдяки таким особливостям суб'єктної активності особистість в змозі спрямувати свою профорієнтаційну діяльність на перетворення зовнішнього об'єктивного світу (ситуації професійного самовизначення) у відповідності з сформованими намірами та планами і на самого себе, зосередитися на процесах цілеспрямованого саморозвитку. Окреслені напрями активності є взаємообумовленими і взаємопов'язаними формами профорієнтаційної самодіяльності учня: зовнішньою – активність в об'єктивно заданому соціальному середовищі, використання його потенцій, визначення пріоритетів, залучення допоміжних і виключення несуттєвих факторів; внутрішньою – самопізнання, самооцінка, самовдосконалення й саморозвиток професійно-важливих якостей до рівня заданих професійною спільнотою норм, правил і приписів [3, с. 303].

Таким чином закономірним є висновок про доцільність зміщення акцентів в профорієнтаційній роботі з діагностики та інформування на виховну складову профорієнтації, збагачення її технологіями розвитку особистісних характеристик майбутнього успішного професіонала, які у все більшій мірі виступають в ролі безпосередніх показників професійної зрілості людини, її професійного розвитку. Такі технології зумовлюють перетворення мотиваційної, інтелектуальної, афективної й поведінкової структур особистості, у результаті чого зовнішня детермінація життєдіяльності змінюється на внутрішню.

Література

1. Батурич Н.А. Психология успеха и неудачи. Учебное пособие / Николай Алексеевич Батурич // – М., 2003. – 100 с.
2. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова // – М., 1996. – 308 с.
3. Мельник О. В. Принцип активного професійного орієнтування учнів / О. В. Мельник // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць / [ред. колег. О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех та ін.]. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2009 – Вип. 13. – Кн. 2 – С. 299 – 308.
4. Психологическое сопровождение выбора профессии: науч.-метод. пособие / Л. М. Митина и др.; под ред. Л. М. Митиной // – 2-е изд., испр. – М. : МПСИ : Флинта, 2003. – 179 с. – (Б-ка психолога).
5. Хаммер Я. Профессиональный успех и его детерминанты / Я. Хаммер // Вопросы психологии. – 2008. – №4. – С. 147 – 153.